

Ontwikkelplan

Terschellinger Polder

Mei 2012

Een **duurzaam** Terschelling,

een gouden parel, met duizend verhalen, omringd door de zoute zee,
vereist economische vitaliteit,
met behoud van de eilander indentiteit.

Een **integrale** aanpak,

leidde tot het ontwikkelplan Terschellinger Polder,
onder regie van een gebiedscommissie,
zorgt een Terschellinger fonds voor de juiste 'provisie'.

Inhoudsopgave

Waarom een ontwikkelplan Terschellinger Polder	5
Het goud van Terschelling	9
De wensen in de Terschellinger Polder	21
De kansen in de Terschellinger Polder	27
Programma voor uitvoering	35

Boerencultuur geworteld in eilander gemeenschap

(bewerkt naar www.boerenotherschelling.nl)

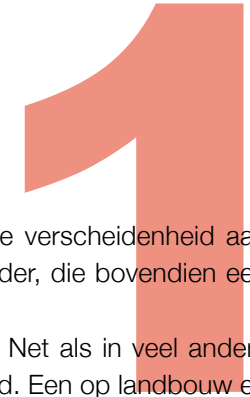
Ooit was Terschelling een eiland van boeren en zeelui; op West woonden de zeevarenden, om Oost waren de boerderijen. Rond 1900 werden er 250 agrarische bedrijven geteld. Die richtten zich meestal op de veehouderij. Daarnaast verbouwden zij graan voor eigen voedselvoorziening en voor die van het vee. In 1940 volgde de eerste ruilverkaveling met maar liefst 1.110 belanghebbenden. In 1981 volgde een tweede ruilverkaveling. In met name de 1e verkaveling zijn de kleine kavels in de binnenduinrand overgebleven voor de kleinere boeren, die zich (noodgedwongen) gingen toeleggen op het toerisme. Ook op Terschelling werden veel kleine boerenbedrijven opgeheven of samengevoegd. Waren er in 1967 nog 120 rundveehouderijen, tien jaar later is dat aantal geslonken tot 56. Anno 2008 telt het eiland nog 20 agrarische ondernemingen.

De kleine perceeltjes landbouwgrond van weleer zijn door middel van ruilverkavelingen vergroot en beter ontsloten, waardoor efficiënter gewerkt kan worden. Anderzijds zijn veel kleine kavels omgevormd naar campings. De akkerbouw is helemaal van het eiland verdwenen. De boerderijen die tijdens dit proces leeg kwamen te staan, zijn in veel gevallen ingericht voor het toerisme. De oorspronkelijke functie is echter aan veel huizen nog af te lezen, zelfs midden in de dorpen. Vooral het karakteristieke 'schúnstje' – een dwars uitspringend zadeldak, waardoor de hoogopgetaste hooiwagens naar binnen konden – herinnert aan de activiteiten van eertijds.

Polder Het Nieuwland

Waarom een ontwikkelplan voor de Terschellinger Polder

De problematiek en ontwikkeling in een paar woorden

Het grootste Friese Waddeneiland Terschelling kent een grote en unieke verscheidenheid aan natuur- & cultuurhistorische waarden en landschapstypen in duin en polder, die bovendien een onlosmakelijke samenhang kennen.

Met name de Terschellinger Polder kent een aantal ruimtelijke opgaven. Net als in veel andere gebieden, is de Terschellinger Polder in verleden meerdere keren verkaveld. Een op landbouw en visserij georiënteerde plattelandsbevolking richtte over meerdere eeuwen de polder op een functionele en doelmatige wijze in. En net als elders langs de Friese kust was het een zaak van (over) leven met het altijd aanwezige water. De voorbije eeuwen hebben niet alleen sporen nagelaten in het landschap, maar ook in de gemeenschap. Er is een hoge mate van zelfredzaamheid en betrokkenheid. De Terschellingers zijn bovendien trots op de ruimtelijke & natuurlijke kwaliteit van hun polder en trots op de wijze waarop ze altijd in deze polder hebben geleefd en gewoond: als vissers, agrariërs en recenter ook als toeristische ondernemers.

Maar de maatschappij verandert en daarmee ook het gebruik van de polder. Enkele voorbeelden:

- Het aantal boeren in de polder ging in honderd jaar tijd terug van 250 naar 20. Het kleinschalige gemengde boerenbedrijf veranderde. Soms in een grotere melkveehouderij in andere gevallen een meer gevarieerde bedrijfstak. In een aantal gevallen liggen gebouwen en land daardoor niet overal op de goede plek en in de juiste vorm en omvang.
- Veel boeren staan aan de vooravond van het nemen van belangrijke beslissingen; welke investeringen moeten en kunnen worden genomen en wat is de ruimtelijke impact? Een belangrijk ruimtelijk en bedrijfseconomisch vraagstuk!
- De dorpen in de polder, met de karakteristieke lintbebouwing gelegen op kwelderwallen, groeiden, hetzij door inbreiding, hetzij door uitbreiding, langzaam mee met de toenemende woningbehoefte.
- Het toerisme kwam de afgelopen decennia volop tot ontwikkeling, veel campings of bungalowterreinen zijn dan ook in de binnenduinrand van de polder terug te vinden. Maar de groei van de campings en bungalowparken in de binnenduinrand is inmiddels tegen zijn grenzen aangelopen. Voor de provincie is Terschelling, in de toekomst, een belangrijke schakel in de strategie om Fryslân toeristische topattractie van Nederland te maken: met duurzaam wad- en dentoerisme voor jong en oud.
- Drinkwaterbedrijf Vitens is bezig met een zoektocht, of Terschelling weer zelfstandig kan

Veldexcursie projectgroep, 2008

worden als het gaat om de drinkwatervoorziening en daarin speelt de polder eveneens een belangrijke rol.

- Last but not least, (inter)nationale opgaven op het gebied van Natura 2000 en Kaderrichtlijn Water leggen op hun beurt een ruimtebeslag op het eiland en de polder. Ook die opgaven vragen om ruimtelijke oplossingen.

In al deze maatschappelijke veranderingen met ruimtelijke consequenties leidt de optelsom van losse initiatieven en veranderingen uiteindelijk veelal tot verrommeling en verkokering, weinig draagvlak en zeker niet tot het beste ruimtelijke resultaat. Door reeds in het begin uit te gaan van een integrale aanpak is de kans op een gedragen resultaat met een hoge ruimtelijke kwaliteit het hoogst!

Ook is nu al duidelijk dat sommige van bovengenoemde ruimtelijke opgaven op gespannen voet met elkaar staan. De polder heeft maar een beperkte oppervlakte. Niet alle activiteiten en wensen zullen er een plek kunnen krijgen, gedeeltelijke verplaatsing naar de duinen kan daarvoor een oplossing zijn.

Wat ging er aan vooraf?

Dit ontwikkelplan komt niet uit de lucht vallen. Reeds in 2008 hebben Gemeente Terschelling en de Provinsje Fryslân, met medewerking van DLG, het proces 'Integrale Gebiedsgerichte Aanpak voor Terschelling' opgestart, met daarin vertegenwoordigd Staatbosbeheer, de landbouw, de recreatie, Vitens en Wetterskip Fryslân. Op 22 april 2008 is door de gemeenteraad van Terschelling de startnota "Toekomst voor Terschelling, een integrale gebiedsgerichte aanpak voor Terschelling" vastgesteld. In deze nota zijn de volgende doelen vastgesteld:

- Een duurzaam watersysteem op Terschelling voor zowel bewoners, landbouw, recreatie als natuur met de mogelijkheid van waterwinning.
- Een bloeiende, duurzame recreatiesector waar hoge kwaliteit en de eigen eilander identiteit samen gaan.
- Een duurzame landbouw met voldoende mogelijkheden om de continuïteit van de bedrijven waar mogelijk te waarborgen.
- De ontwikkeling van natuur en landschap waardoor de natuur op heel Terschelling versterkt wordt en daarbij de beleving van natuur en landschap optimaal tot zijn recht komt.

De startnota heeft het het spanningsveld en ontwikkelbehoefte en -ruimte van de verschillende gebruiksfuncties in met name de polder 'blootgelegd'. Via verschillende onderzoeken en workshops zijn concrete bouwstenen aangeleverd om verdere plannen te ontwikkelen en deze tot uitvoer te brengen. (Een complete lijst van activiteiten en producten is in de bijlage opgenomen.

Een typerend beeld van de Terschellinger Polder, kwelderwallen, voormalige slenken, eendenkooien en historische bebouwing, 2011.

In die zin breekt er een nieuwe fase aan: de verkenning 'Integrale Gebiedsontwikkeling Terschelling' eindigt en het 'Ontwikkelplan Terschellinger Polder' is hier een vervolg op. Er is een onderscheid gemaakt tussen de langere en korte termijn. Het ontwikkelplan is een uitwerking van het korte termijnspoor waarin wensen vanuit de verschillende belangen op het eiland bijeen worden gebracht.

Waar willen we naar toe?

Alle belanghebbende realiseren zich dat het nodig is om met elkaar te komen tot een duurzame en integrale koers voor de toekomst. Duurzaam in de zin dat de treffen maatregelen voor een langere tijd een gunstig en standvastig perspectief vormen ten aanzien van het economische inkomen maar ook ten behoeve van de natuurlijke en ruimtelijke kwaliteit. Integraal in de zin dat maatregelen aan elkaar worden gekoppeld, zodat meerwaarde ontstaat en dat dus één op één drie is!

In het voor u liggende Ontwikkelplan is deze duurzame en integrale koers beschreven. En omdat deze er niet vanzelf komt, is het voorstel een gebiedscommissie de regie te laten voeren onder verantwoordelijkheid van gemeente en ondersteund door de provincie. Deze gebiedscommissie kan vervolgens bij de duurzame en integrale koers passende initiatieven ondersteunen met kennis en middelen uit een eigen Terschellinger Gebiedsfonds. De subsidieafhankelijkheid van gebiedsprocessen neemt daarmee sterk af. En dat is nodig in een periode dat er flink wordt bezuinigd op de landelijke investeringsmiddelen landelijk gebied (ILG). De provincie Fryslân onderschrijft een duurzame integrale koers voor Terschelling waarbij met initiatieven vanuit de streek gezamenlijke doelen gerealiseerd kunnen worden. In de concept nota Natuur gaat zij uit van maatschappelijk duurzaamheid en het stimuleren van groene kwaliteit. De aanwijzing van Natura 2000 gebieden op Terschelling ziet zij als een internationale verplichting waarbij mogelijk maatregelen in het ontwikkelplan Terschellinger Polder meegenomen zouden kunnen worden. De daadwerkelijke uitvoering van het programma past in de geest van de op te stellen streekagenda.

Terschelling is uniek, maar de ruimtelijke opgaven in de Terschellinger polder zijn dat niet. Complicerende factor is wel dat Terschelling een eiland is. De 'niet unieke' ruimtelijke opgaven op een eiland maken daarmee het gebiedsproces wel bijzonder! Wellicht kan de aanpak zoals deze in dit ontwikkelplan wordt voorgesteld als voorbeeld dienen voor het opzetten van een soortgelijke gebiedsprocessen op 'de vaste wal' en de andere eilanden van Friesland.

Grutto

Het goud van Terschelling

Als je het over het goud hebt van Terschelling, gaan de eerste gedachten naar het goud van de Lutine, een Brits zeilschip wat in 1799 verging tussen Vlieland en Terschelling. Geladen met onder meer goudstaven en waarvan er tot nu toe nog maar één is gevonden. Typisch zo'n verhaal wat bij Terschelling hoort!

Nee, met het goud van Terschelling wordt bedoeld de unieke samenhang tussen velerlei landschapstypen, natuur, cultuurhistorie en mensen op het eiland. Dat maakt Terschelling zo aantrekkelijk en bijzonder zodat elk jaar weer ruim twee miljoen toeristische overnachtingen kunnen worden geregistreerd.

Variatie aan landschapstypen

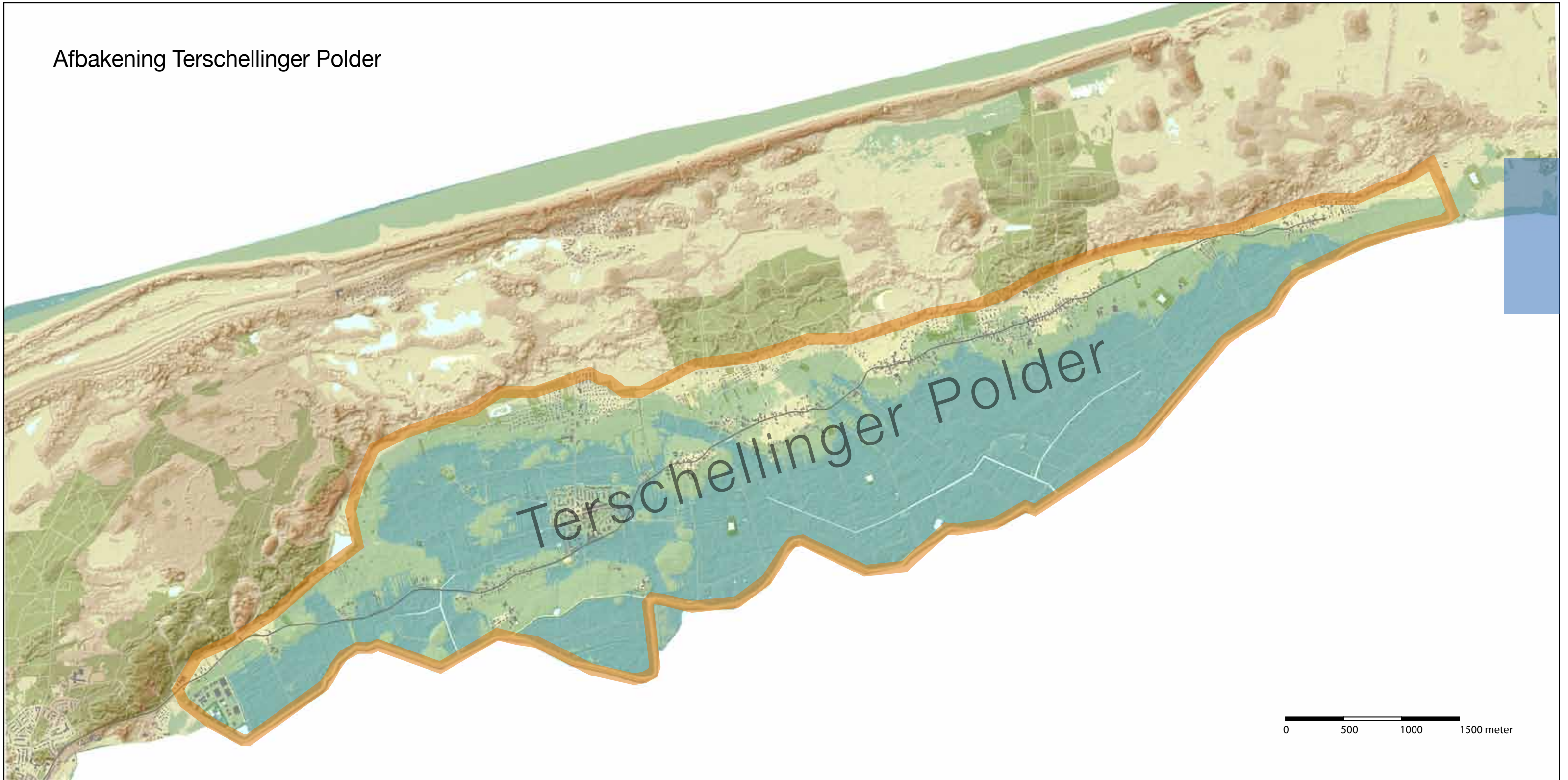
Kenmerkend voor het eiland is de haast eindeloze afwisseling aan landschapstypen. Op korte afstand van elkaar tref je aan een variatie aan duinen, bossen, zandplaten, polder, weidegrond, een rijkdom aan karakteristieke dorpen, noem maar op! Ben je 'op West' in de haven, dan voel je je verbonden met de scheepvaart en de martieme historie die het eiland kent. Loop je op de uiterste westpunt van de zandplaat de Noordsvaarder, of op de Boschplaat, dan waan je je alleen op de wereld. Weer heel anders dan de beslotenheid van de Terschellinger bossen. Of de enorme kracht die spreekt uit de hoog opgestoven duinen bij paal 3, of de openheid en vergezichten (bij de dijk), maar misschien toch ook weer beslotenheid (tussen de elzensingels in de binnenduinrand) van de Terschellinger Polder. Een aantrekkelijke polder met vergezichten en grazend vee: een plek waar nog boeren actief zijn.

Natuur

Ook de natuur op het eiland kent een enorme verscheidenheid, niet alleen in de duinen maar ook in de polder. De 'natuurwaarde' wordt veelal bepaald door het voorkomen van bepaalde planten- en diersoorten. En die aantallen en verscheidenheid is er op Terschelling dan ook volop. Het aantal 'rode lijst soorten', zeg maar de zeldzamere soorten, zijn op Terschelling goed vertegenwoordigd. Neem bijvoorbeeld de weidevogelstand in de Terschellinger Polder: waar het in Friesland fors achteruit gaat met bijvoorbeeld de Grutto en Tureluur zien we in de polder een stabiele en grote populatie. Het is een waar feest om in de broedtijd door de Terschellinger Polder te fietsen, horen en zien vergaat je!

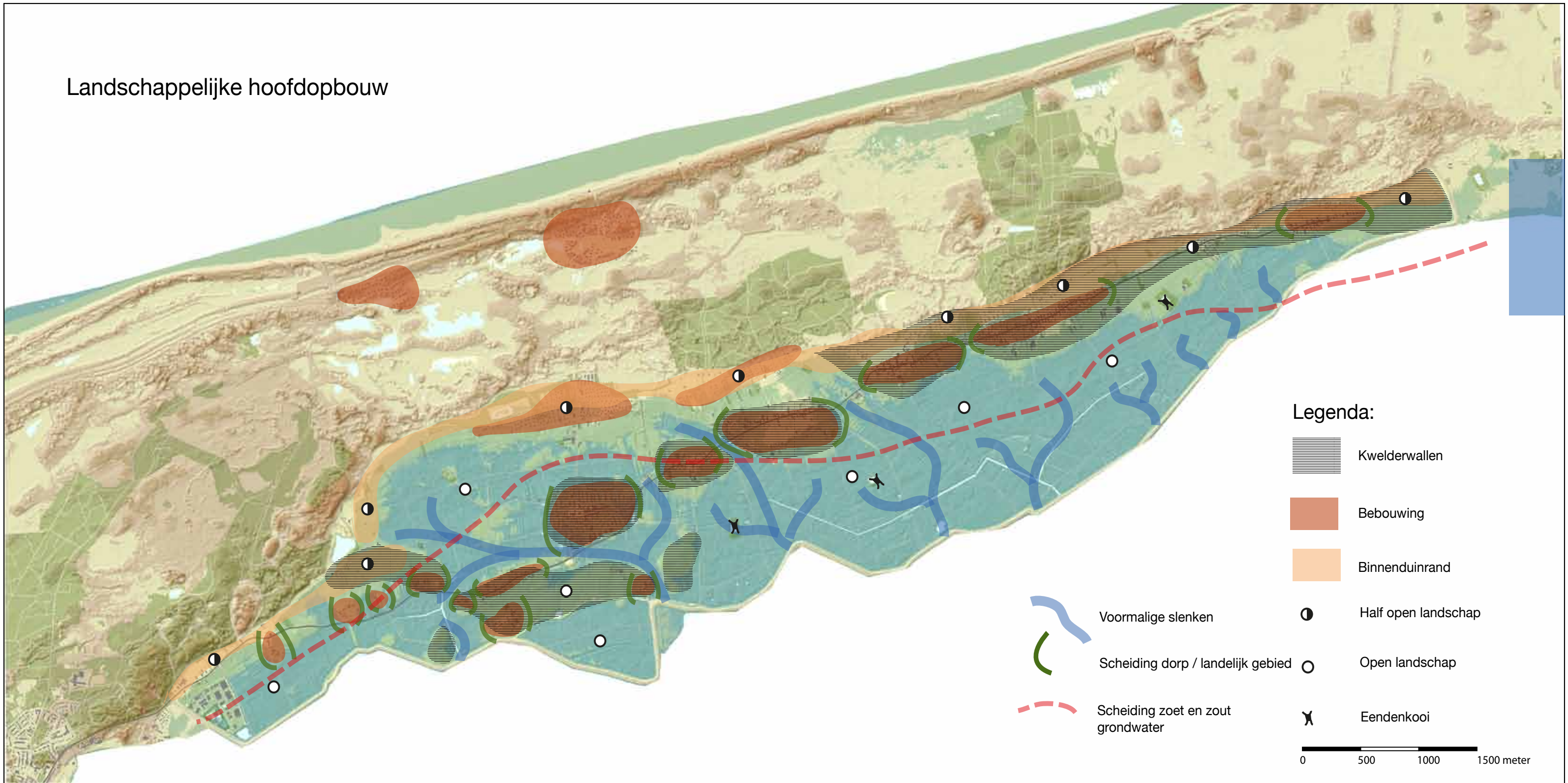
Dat het met die natuurwaarden in de Terschellinger Polder zo goed gaat heeft te maken met het feit dat de leefomstandigheden (bv de bodem- en waterkwaliteit) in al die gevarieerde landschapstypen min of meer optimaal zijn. Maar ook door het gevoerde beheer van de Terschellinger boeren alsmede het waterpeilbeheer door het waterschap.

Afbakening Terschellinger Polder

0 500 1000 1500 meter

Landschappelijke hoofdopbouw

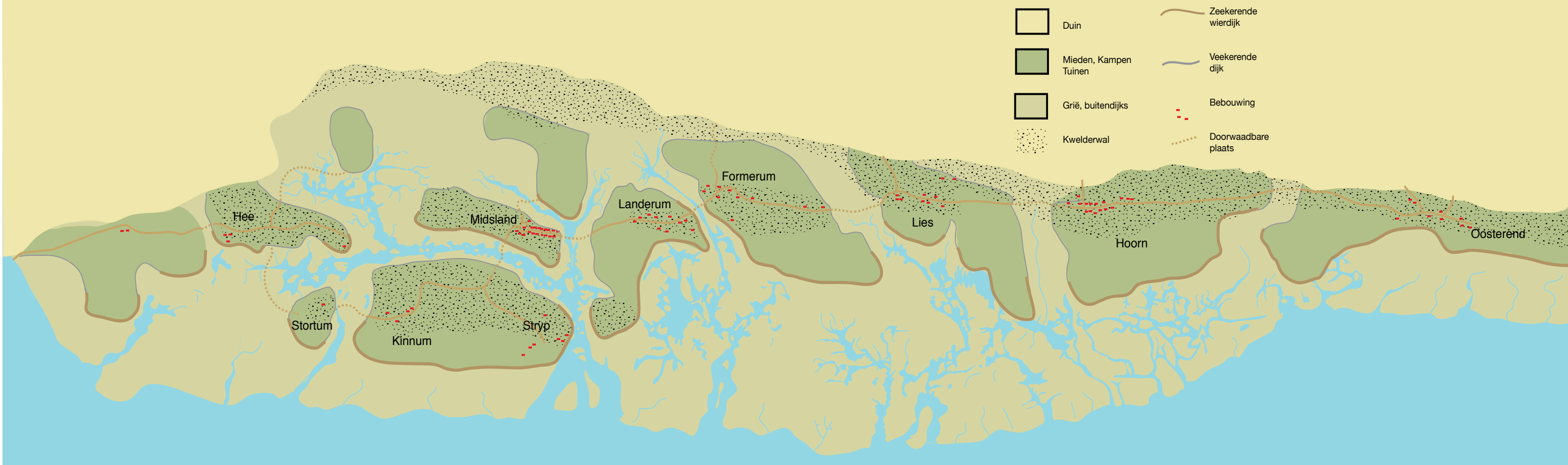

Het landschap in de Terschellinger Polder bestaat voor een deel uit elementen die stammen uit de periode dat de polder nog niet bedijkt was. Deze situatie heeft zich op Ameland nog lang bestaan, tot 1900 toe. Terwijl op Terschelling al in 1500 sprake was van een waddendijk. Toch is er een grote overeenkomst tussen het gebruik van toponymen en boerderijbouw op deze beide eilanden. Arjen Kok maakte in het veldnamenboek *Aastermiede & Wachthuisplak* (2007) een reconstructie van de Terschellinger Polder op basis van deze overeenkomstige systematiek van naamgeving in de polder - kwelder, alsmede de ligging van oude slenken aan de hand van oude luchtfoto's. De hiernaast getoonde tekening van Frans Schot geeft het landschap van toen mooi weer. Op de hogere kwelderwallen liggen de dorpen met daartussen slenken die diep insnijden in de kwelder.

Tekening: Frans Schot

Terschellinger Polder anno 1500

Polder bezuiden Landerum, 2011

Cultuurhistorie

Het leven van de eilander en het Terschellinger landschap is doorspekt met cultuurhistorie. De vele verhalen over het juttten, redden & berging en de cranberry zijn hier voorbeelden van. Maar ook de aanwezige beeldbepalende bebouwing, de Brandaris, een bessenschuur of de vele oude boerderijen maken onderdeel uit van deze cultuurhistorische waarden en beleving. En dan hebben we het nog niet eens over de aardkundige cultuurhistorische waarden als eendenkooien en slenkpatronen in de polder of stuifdijken in het duingebied.

De Terschellinger

Mens en landschap zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. De mens woont en werkt immers in dit landschap. Is de invloed van de mens op het landschap van bijvoorbeeld de Noordsvaarder heel klein, in de Terschellinger Polder is de 'invloed' van de Terschellinger boer, als beheerder, relatief groot en dat al eeuwen lang.

Het zout als verbindend element

Het eiland Terschelling is omgeven door de zoute zee, een zee die letterlijk het leven bepaald op het eiland. Bijvoorbeeld de maritieme historie en activiteiten, als de zeevaartschool, maar de zee trekt ook de duizenden toeristen in de zomer. Maar het zout zit ook een beetje in 'de aderen' van de Terschellinger, en speelt op als er bijvoorbeeld een vracht hout op het strand aan gaat spoelen. Het zout heeft onmiskenbaar ook veel invloed op het landschap en begroeiing in de polder en de duinen. Niet alle planten zijn bestand tegen zout, de natuur heeft zich er aan aangepast. En het is niet voor niks dat de Terschellinger kaas door de ziltige weiden wat pittiger is!

Ingrediënten uit het verleden als basis voor de toekomst

De gave en nog steeds zichtbare landschappelijke en cultuurhistorische samenhang (bebouwing, hoogte, bodem, vocht en zout) maakt de polder voor de eilander en 'badgast' uniek en onderscheidend. Een gebied met een hoge ruimtelijke kwaliteit. Dat is het goud van Terschelling! Laat deze samenhang de basis zijn voor toekomstige ruimtelijke ontwikkelingen. Niet met als doel van de polder een 'openluchtmuseum' te maken maar deze 'gouden kwaliteit' te benutten voor een economisch duurzame maar tegelijkertijd blijvende en onderscheidend ruimtelijke ontwikkeling.

Waddendijk, Formerumer Wiel, 2008

De wensen in de Terschellinger Polder

3

De kern van de wensen

De Terschellinger Polder is circa 1.200 hectare groot en altijd in verandering geweest. Veruit het grootste deel van de polder (1.000 hectare) heeft van oudsher een landbouwkundige bestemming en functie. De dorpen in de polder liggen, als linten, op hogere kwelderwallen en dateren uit de tijd dat er nog helemaal geen waddendijk was. Met behulp van kleine wierdijken probeerde elk dorp zijn have en goed te beschermen tegen het opkomende water. In de laagten tussen de dorpen bevonden zich slenken die met hoog water sommige dorpen van elkaar scheidde. Elk dorp vormde een eigen buurtschap en bezat ook gemeenschappelijke gronden. Het fenomeen 'buren' wat nu nog steeds bestaat, komt uit deze periode. Na de komst van de waddendijk kreeg de polder zijn huidige vorm en nam de landbouwkundige productie snel toe. Vervolgens is de polder tot twee maal toe in de vorige eeuw opnieuw verkaveld. Maar Terschelling en zijn bewoners, maar vooral de boeren als beheerder van het Terschellinger polderlandschap, zijn er in geslaagd het bijzondere karakter van de polder grotendeels te behouden. Fietsend door dit landschap kan je als het ware de historie van de polder zien en ervaren!

Ook de komende periode zal de polder op Terschelling weer veranderen. De landbouw verandert, de dorpen veranderen en recreatie & toerisme veranderen. Economische en maatschappelijke veranderingen vragen ontwikkelingsruimte voor de landbouw, toerisme en de dorpen. Dat geeft 'spanning' in een polder die beperkt van omvang is.

Geprobeerd zal moeten worden deze spanning te combineren met het bijzondere karakteristieke landschap van de Terschellinger polder, dat is de uitdaging in dit ontwikkelplan. De beperkte ruimte en bijzondere waarden vereisen een gezamenlijke integrale visie op een duurzame toekomst. Alleen door samenwerking en bundeling van elkaars krachten is meervoudig ruimtegebruik door alle partijen mogelijk. Ruimtelijke kwaliteit is daarbij een sleutelwoord. De bijzondere ruimtelijke kwaliteit van Terschelling schept verplichtingen voor de toekomst. Vernieuwing, ontwikkeling en ruimtelijke kwaliteit kunnen daarbij heel goed samengaan. Daarbij valt niet te ontkomen aan een herschikking van functies, zoals dat ook in verleden al twee keer eerder is gedaan. Een herschikking tussen functies binnen de polder en een herschikking tussen polder en het duingebied. Dit ontwikkelplan schetst in dit hoofdstuk de wensen die er leven bij de verschillende belanghebbenden.

Lintvormige bebouwing in de polder; Landerum, Midsland, Baaiduinen en Kinnum.
Vliegerfoto: Gerit Bart Volgers

Wensen landbouw

De landbouw en het toerisme op Terschelling houdt de polder en de dorpen levendig en leefbaar. Er zijn sterk verschillende bedrijven, maar in de meeste gevallen is er wel behoefte aan structuurverbetering. Dat geldt in het bijzonder voor de melkveebedrijven, met koeien in de wei en melkproductie. Het is de opgave ook deze vorm van landbouw voor Terschelling te behouden. Dat houdt wel in dat de grond in de polder beschikbaar is en blijft voor deze vorm van landbouw. De huidige melkproductie maakt een rendabele bedrijfsvoering mogelijk, maar dan moet deze niet, om wat voor reden dan ook, afnemen. Daarbij is er behoefte aan bedrijfsvergroting. Grondruil en inpassing van nieuwe bedrijfsgebouwen zijn daarbij belangrijke opgaven. De inpassing van deze nieuwe bedrijfsgebouwen bij de dorpen is van groot belang. Enerzijds vanwege de gewenste leefbaarheid in de dorpen, anderszijds vanwege de wens de polder open te houden. Een ander aandachtspunt zijn de 'overzomende' ganzen en de bijbehorende overlast en schade. De aantallen zijn de laatste jaren fors toegenomen de verwachting is als er meer open water komt in de polder dit er alleen nog maar meer zullen worden. Regulatie van de aantallen is daarom noodzakelijk.

Wensen dorpen

Voor de dorpen is het de opgave de eigen historische karakteristiek te behouden en verder te versterken. Daarbij is het belangrijk dat de ruimten tussen en in de dorpen zoveel mogelijk open blijft, zoals ook altijd de landschappelijke opbouw van Terschelling is geweest (zie ook historische reconstructie polder). Het contrast tussen de besloten dorpen en de open polder moet daarbij behouden blijven of mogelijk versterkt. Daarnaast is het behouden en versterken van passende agrarische en toeristische bedrijvigheid in of in de nabijheid van de dorpen een belangrijke wens. Dat bevordert de leefbaarheid en levendigheid van de dorpen.

Wensen recreatie en toerisme

Er is behoefte aan meer ruimte voor kwaliteitsverbetering in de verblijfsrecreatie. Terschelling kent al jaren een stabiliserend aantal jaarlijkse overnachtingen en om dit vast te houden is er behoefte aan meer ruimte per staanplaats of bungalow op campings en huisjesterreinen. De vraagzijde in de toeristisch-recreatieve sector is de afgelopen decennia veranderd. Ruimte is een kwaliteitsbegrip geworden en voor hetzelfde aantal bedden is gewoon meer ruimte nodig. Daarbij ligt er wel een forse ruimtelijke opgave in de binnenduinrand. Want daar is de druk om uit te breiden het grootst, maar tegelijkertijd is daar de beschikbare ruimte het kleinst. De opgave is om in deze binnenduinrand enkele campings te herstructureren.

Overgang binnenduintrand naar de polder ter hoogte van de kooibosjes. Vliegerfoto: Gerit Bart Volgers

Daarnaast is het voor het eiland van belang het aantal exploiteerbare bedden, binnen de geldende kaders, zo groot mogelijk te houden. Er is een sluipende ontwikkeling van 'uitponding', waarbij bedden uit exploitatie worden genomen, ten gunste van een 2e woning voor eigen gebruik zonder verhuur.

Wensen natuur, cultuurhistorie en landschap

Voor de natuur-, cultuurhistorische en landschappelijke waarden in de polder is het van belang deze te behouden dan wel te versterken. Het meest in het oog springend zijn de weidevogelwaarden in bijna de gehele polder, de botanische waarden en potenties in het gebied rondom de Kooibosjes maar ook het kenmerkende elzenwallenlandschap in de binnenduintrand en de voormalige slenkpatronen in het zuidelijke gedeelte van de polder. Deze uitwerking kan tevens dienen als invulling van de Natura-2000 opgaven.

Wensen oppervlaktewater en watersysteem

Ook ligt er in de polder een wateropave. Vanuit de Kaderrichtlijn Water, het opgestelde GGOR (watergebiedsplan) en het Nationaal bestuursakkoord Water is en gaat Wetterskip Fryslân bezig met het op orde brengen van het watersysteem. Het gaat hier onder meer om het verbeteren van de oppervlaktewaterkwaliteit alsmede het herstel van overgangen van droog naar nat, door het aanleggen van flauwe oevers. Mogelijk dat de voormalige slenken in de polder hier een rol in kunnen spelen.

Wensen drinkwater

Drinkwaterbedrijf Vitens is op zoek naar de mogelijkheden om de drinkwatervoorziening op het eiland weer zelfvoorzienend te maken. Nu komt nog 2/3 van de hoeveelheid drinkwater van de vast wal met een pijpleiding. Zelfvoorzienendheid en zelfredzaamheid zijn aspecten die goed aansluiten bij de aard van de Terschellinger bevolking. Maar de toekomstige drinkwaterwinning legt mogelijk ook een ruimtelijke 'claim' op de polder, welke inpassing vereist.

Het moge duidelijk zijn dat al deze wensen soms verenigbaar zijn met elkaar maar in andere gevallen met elkaar kunnen 'botsen', is bijvoorbeeld drinkwaterwinning en landbouw in de polder met elkaar te combineren? En gaan al deze wensen passen in een polder die niet oneindig groot is? Naast 'pijnpunten', welke wellicht oplosbaar zijn, liggen er ook veel kansen. Door juist de verschillende wensen met elkaar te integreren ontstaat synergie.

Cees Cupido brengt z'n melkvee binnen om te melken, 2009

De kansen in de Terschellinger Polder

Kansen voor de landbouw

Er liggen kansen voor de landbouw in structuurverbetering door middel van kavelruil. Hier is ook een relatie te leggen met de toeristisch-recreatieve sector die voor een structuurverbetering eveneens een kavelruil behoeft.

De landbouw vernieuwt en voor deze vernieuwing moet voldoende planologische ruimte zijn. Inzet zal zijn 'de nije pleats' aanpak, waarbij op basis van maatwerk nieuwe bedrijfsgebouwen kunnen worden ingepast bij de dorpen. Misschien moeten we op Terschelling wel een stapje verder gaan en naast inpassing ook een variant toe te voegen met een onmiskenbare gebiedseigen uitstraling. Dan snijdt het mes wederom aan twee kanten, de landbouw krijgt zijn ontwikkelruimte maar toch past het nieuwe boerenbedrijf en zijn aankleding in het beeld van de polder.

Daarnaast moeten er ook voldoende mogelijkheden en stimulansen zijn voor diversiteit in bedrijfsvoering: niet elk bedrijf is gelijk en juist deze diversiteit bepaalt het aantrekkelijke karakter van de landbouw en het boerenbedrijf op Terschelling.

Verder is het in het belang de landbouw mee te laten profiteren van toerisme en andersom. Voor een duurzame landbouw is er daarnaast behoefte aan neveninkomsten. De polder behoudt haar karakter dankzij de landbouw, maar daar mag best iets tegenover staan. Zo is een gedeelte van de polder aangewezen als beheersgebied in verband met ganzenopvang en weidevogels. Maar ook voor de versterking van de landschappelijke diversiteit, bijvoorbeeld door versterking van het slenkenpatroon in het kader van KRW zal er een belang voor de landbouw tegenover moeten staan. De agrariërs zijn bereid, op vrijwillige basis zonder planologische schaduwwerking, aan deze blauwe en groene opgaven mee te werken, mits daar een duurzame vergoeding tegenover staat en de problematiek van overzomerende ganzen wordt aangepakt.

Kansen voor de dorpen

De dorpen op Terschelling hebben elk hun eigen karakter en historische invloedsg gebied. Dit dateert nog uit de periode dat er nog geen sprake was van bedijking en slenken tot aan de dorpen water aanvoerden. Mede daarom is het van belang de afzonderlijke dorpen herkenbaar te houden door middel van de open ruimten waar ooit de slenken lagen die veel dorpen scheidde bij hoog water. Deze laag gelegen open gebieden zijn nog steeds

Orchideeënveldje in de Kooibosjes, 2011

in het landschap van de Terschellinger Polder herkenbaar. De openheid tussen de dorpen behouden en versterken betekent investeren in ruimtelijke kwaliteit. In datzelfde verband is het ook wenselijk nieuwe agrarische bedrijfsgebouwen niet los in de polder te plaatsen, maar middels de 'Nije Pleats' aanpak in te passen bij de dorpen, qua gebouw maar ook qua aankleding. Dit bevordert tegelijk ook de levendigheid en leefbaarheid van de dorpen. Door daarbij een sterkere toeristische neventak op agrarische bedrijven te ontwikkelen, blijft het typische agrarische eilandkarakter ook voor toeristen beleefbaar en herkenbaar.

Kansen voor recreatie en toerisme

Voor de toeristisch-recreatieve sector liggen er kansen in vergroting van de hoeveelheid ruimte. Om ook in de toekomst kwaliteit te kunnen blijven bieden is in totaal 20 hectare nodig. Met netto 10 hectare extra verblijfsrecreatie kan naar verwachting een groot deel van de verblijfsrecreatie in de kwetsbare binnenduinrand worden geherstructureerd. De andere extra 10 hectare wordt niet gezocht in de binnenduinrand (waar het al zo 'druk' is), maar juist in het duingebied. Er wordt aan drie mogelijke zoeklocaties gedacht: Punthoofd, Duinmeertje van Hee en Tiger. Daar staat vervolgens tegenover dat enkele doorgangen van duinen, via binnenduinrand naar de polder duurzaam open blijven en qua natuur en landschap worden versterkt. De druk wordt immers niet langer op de binnenduinrand gelegd. Voor de landbouw is deze zoekrichting eveneens wenselijk, omdat daarmee geen onnodige druk wordt gelegd op de kritische ondergrens van het beschikbare landbouwareaal.

Kansen voor natuur, cultuurhistorie en landschap

In feite geeft de nu al aanwezige kwaliteit van de natuur en het landschap in de polder aan waar de grootste kansen en potenties liggen. Dan gaat het bijvoorbeeld om het gebied rondom de Kooibosjes waar middels een aangepaste waterhuishouding de gradiënt tussen duinen, binnenduinrand en polder kan worden versterkt. Een en ander kan prima samen gaan met extensieve landbouw. Maar ook het gebied van de elzensingels is zo'n specifiek Terschellinger landschapselement in de polder welke in sommige delen herstel en versterking behoeft. De oude slenkpatronen in de polder zijn als het ware de nog overgebleven littekens uit het verleden, toen de polder nog onbedijkt was. Naast cultuurhistorisch zijn ze ook van landschappelijke en ecologische waarde. Een deel van deze gronden zijn, door de slechte drooglegging en het aanwezige microreliëf als het ware van nature al extensief door de boeren in gebruik. Dat heeft overduidelijk effect op daar aanwezige botanische en weidevogelkwaliteit en daarmee zijn deze gebieden (beeld)bepalend voor de kwaliteit en kenmerkendheid van de Terschellinger polder.

Kansen oppervlaktewater en het watersysteem

Bij de invulling van de KRW-opgaven kan mooi aangesloten worden bij het microrelief in de polder. Met name de voormalige slenkpatronen bieden aanknopingspunten voor de inrichting van duurzame en natuurvriendelijke oevers.

Kansen drinkwater

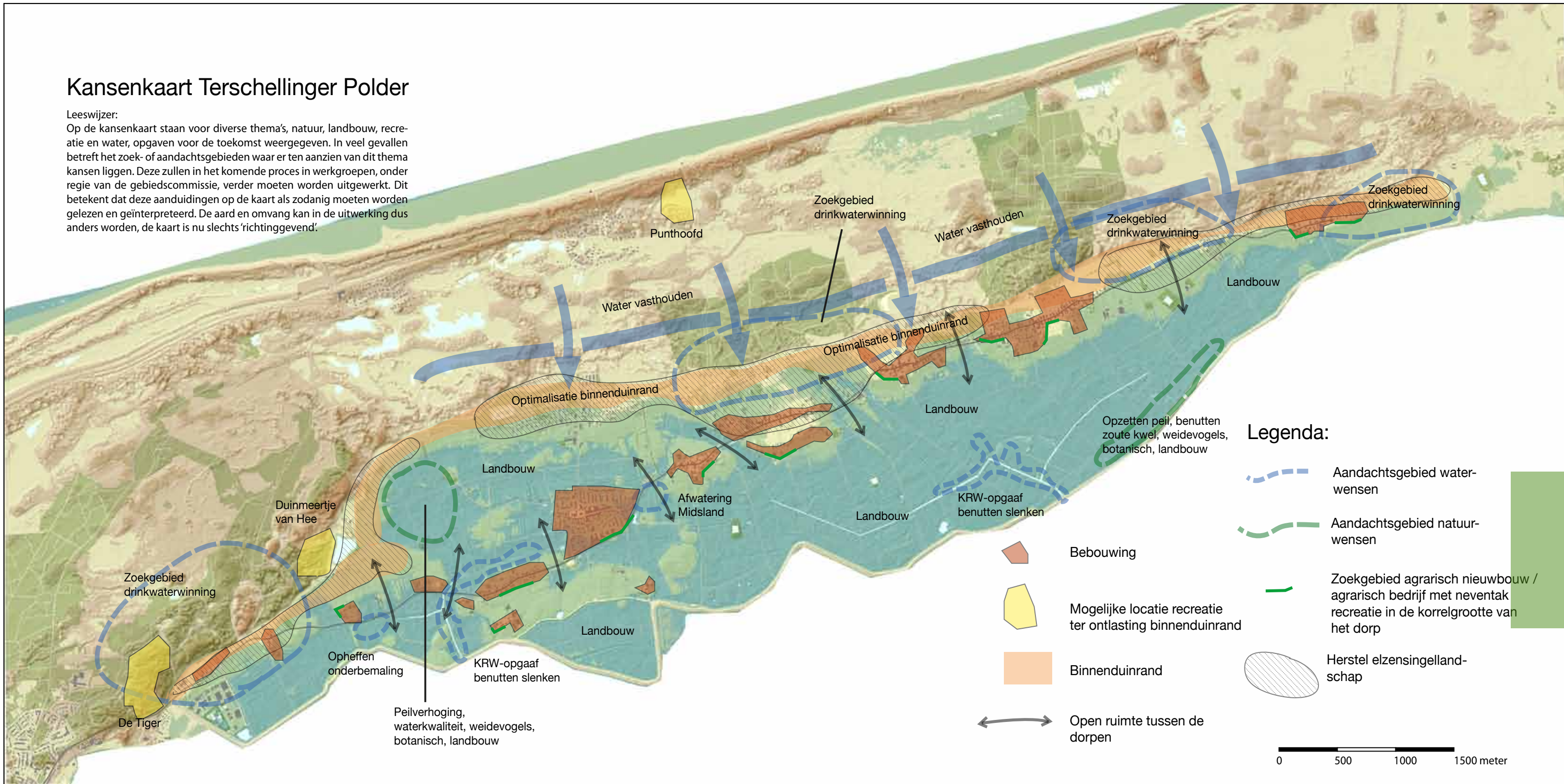
Bij de zoektocht naar een zelfstandige drinkwaterwinning voor Terschelling liggen er kansen. Water is er in feite genoeg op het eiland, door dit op een andere manier te benutten moet het mogelijk zijn een duurzame drinkwaterwinning te hebben op het eiland, rekeninghoudend met de belangen van de natuur en de boeren. Onderzoek naar de bodemopbouw van de polder leert dat met name in het oostelijke gedeelte van de polder er kansen liggen, maar ook in de droge duinen zijn er mogelijkheden. Voor wat betreft de drinkwaterwinning gaat het daarbij om het gebruik van zoet grondwater. Het voldoende veiligstellen van dit zoete grondwater vraagt mogelijk een aangepast oppervlaktewaterregime. Dit betekent overigens nadrukkelijk niet dat er landbouwgrond onder water hoeft komen te staan. Er is heel goed een combinatie mogelijk tussen grondwaterwinning en landbouw. In de nattere delen is nog steeds een goede combinatie mogelijk, maar dan met meer extensieve landbouw, weidevogel en botanisch beheer.

Horp, fraai gesitueerd op een hogere kwelderwal, op de achtergrond Midsland, 2008

Kansenkaart Terschellinger Polder

Leeswijzer:
Op de kansenkaart staan voor diverse thema's, natuur, landbouw, recreatie en water, opgaven voor de toekomst weergegeven. In veel gevallen betreft het zoek- of aandachtsgebieden waar er ten aanzien van dit thema kansen liggen. Deze zullen in het komende proces in werkgroepen, onder regie van de gebiedscommissie, verder moeten worden uitgewerkt. Dit betekent dat deze aanduidingen op de kaart als zodanig moeten worden gelezen en geïnterpreteerd. De aard en omvang kan in de uitwerking dus anders worden, de kaart is nu slechts 'richtinggevend'.

Legenda:

- Aandachtsgebied waterwensen
- Aandachtsgebied natuurwensen
- Zoekgebied agrarisch nieuwbouw / agrarisch bedrijf met neventak recreatie in de korrelgrootte van het dorp
- Bebouwing
- Mogelijke locatie recreatie ter ontlasting binnenduinrand
- Binnenduinrand
- Open ruimte tussen de dorpen
- Herstel elzensingellandschap

0 500 1000 1500 meter

Ringsloot, een belangrijke afwatering in de polder, 2007

Programma voor uitvoering

5

In dit hoofdstuk wordt aangegeven welke stappen ondernomen worden richting de uitvoering van het ontwikkelplan.

1 Project Nijepleats/kavelruil

Het ontwikkelplan Terschelling dient een planologische inbedding te krijgen. Een belangrijke component is duidelijkheid waar voor de langere termijn mogelijkheden zijn voor uitbreiding of nieuwbouw voor agrarische bedrijven. Naast de landschappelijke inpassing en afstemming met Natura 2000 dient ook gekeken worden waar qua gronddruk mogelijkheden zijn. Met de methode 'nije pleats' en met betrokkenen uit de streek willen we een verkenning uitvoeren naar voorkeurolocaties voor de nieuwbouw van boederijen. De voorkeurolocatie gaat gepaard met ruimtelijke randvoorwaarden waaraan de nieuwbouw zou moeten voldoen, afgestemd op het Terschellinger landschap. Aangezien de voorkeurolocatie samenhangen met huidige en toekomstige gewenste eigenaar en gebruikerssituatie dient ook het proces van de mogelijkheden voor kavelruil opgestart te worden. De Dienst Landelijk Gebied gaat dit proces faciliteren met deskundigheid uit de streek, bewoners, gemeente en provincie. We stellen voor hiervoor een werkgroep Nijepleats/Kavelruil in te stellen.

2 Project Water

De behoefte aan het meer vasthouden en bergen van zoet water in relatie met de drinkwaterwinning dient afgerond te worden. Zowel in kwantitatieve zin als ook waar op het eiland mogelijkheden zijn. De nadere verkenning moet leiden tot een vlekkenkaart. De vlekkenkaart vormt de basis voor de gesprekken met agrariërs en terreinbeheerder of er mogelijkheden zijn om dit in het gebruik in te passen. Ook dient berekend te worden de opbrengstderving op perceelsniveau. Voorwaarde is dat de problematiek van eventueel overzomerende ganzen naar tevredenheid is opgelost. Ook hier ligt een relatie met de mogelijkheid van het ruilen van kavels om doelstellingen te verwezenlijken. Ook de nadere uitwerking met de opgaven van het waterschap waaronder de KRW opgave dient ingepast te worden.

3 Herstel landschappelijke structuur binnenduinrandgebied

Terschelling heeft in het gebied van de binnenduinrand een elzensingellandschap. Dit is authentiek voor Terschelling. Binnen de integrale gebiedsontwikkeling is door Landschapsbeheer Friesland geïnventariseerd wat de staat van onderhoud is van dit type landschap. Deze gegevens moeten in een herstel- en beheerplan worden uitgewerkt zodat de elzensingels

Dorssen van graan en rogge, 2011

hersteld en uitgebreid kunnen worden en de landschappelijke structuur van de binnenduinrand kan worden hersteld. Dit in navolging op het opgestelde plan van De Grië, waarvoor een waddenfonds aanvraag in voorbereiding is.

4 Clusters kavelruil Landbouw en Recreatie

De doelstellingen uit het ontwikkelplan kunnen gerealiseerd worden door het ruilen van eigendommen en gebruik. Een eerste inschatting is dat er in een 3-tal gebieden een sterke vraag is om te beginnen. Agrariërs staan voor beslissingen waar uit te breiden en ook recreatieve ondernemers willen investeren. Hiervoor zullen de geïnventariseerde wensen van agrariërs en recreatieondernemers geactualiseerd worden. Een in te stellen werkgroep “voorbereiding Kavelruil” zal opgestart worden.

5 Financiële Analyse

Het ontwikkelplan voorziet in een project en procesfinanciering in de vorm van een gebiedsfonds. Dit is een proces waarin een aantal stappen te onderscheiden zijn van het zoeken naar partijen die belang en interesse hebben tot en met het regelen van contracten en de organisatievorm. Na het voeren van gesprekken met baathebbende willen we hier een onafhankelijk ambassadeur zoeken die dit proces kan enthousiasmeren. Tot het operationeel worden van een gebiedsfonds wordt van de partijen een bijdrage gevraagd in de proceskosten. Hiervoor is een verdeelsleutel gemaakt. Voor projecten vanuit de streek, die al met voorrang uitgevoerd worden willen we financiering regelen via Plattelandprojecten van de provincie met cofinanciering van belanghebbende partijen. Daarnaast verkennen we de projecten op inpasbaarheid in het Waddenfonds en de nog vast te stellen Natura-2000 gelden.

6 Voorbereiding instellen gebiedscommissie

Op het moment dat de randvoorwaarden voor boerderijnieuwbouw, waterwinning en de financiering geregeld zijn wordt een gebiedscommissie Terschelling ingesteld. Deze commissie werkt als een klankbordgroep voor de in te stellen projectgroep. De commissie wordt begin 2013 ingesteld door de Gemeente Terschelling en zal een brede samenstelling krijgen. De in te stellen Terschellinger gebiedscommissie zal in de lijn van het voorgenomen streekagenda van de provincie en gemeenten werken aangezien de plannen bottum up en met alle partijen uit het veld ontwikkeld zijn en worden. Onder de gebiedscommissie hangt een projectgroep die het werk verzet. Een werkgroep gaat de werkwijze voor een de gebiedscommissie en de projectgroep vastleggen en communiceren.

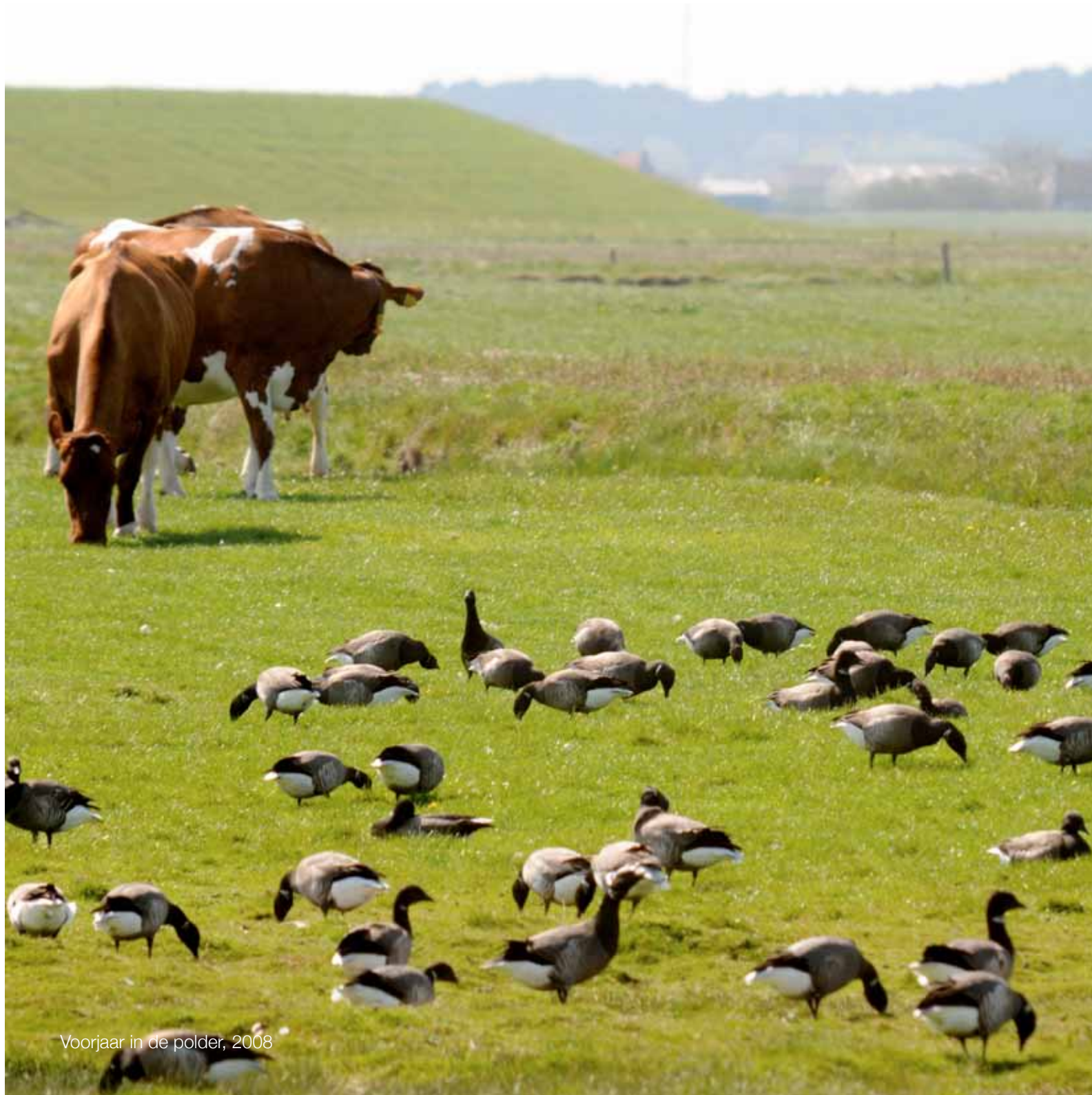
Koeien in de wei. Vliegerfoto: Gerit Bart Volgers

De zes vervolprojecten:

Project	Nijepleats /kavelruil	Water - Drinkwaterwinnig	Water - KRW opgaven
Doel	Het aanmerken van voorkeurlocaties voor boerderijnieuwbouw in het buitengebied van de gemeente Terschelling	Een eiland waarbij we onafhankelijk willen worden van drinkwater van de vaste wal (zelfvoorzienende waterwinning)	Het realiseren van de KRW-opgaven
Activiteit	<ul style="list-style-type: none"> • Instellen van een werkgroep • Bepalen deelnemers • Inschatting hoeveelheid verplaatsers • Kaart maken met onderdruk/overdruk gebieden • Organisatie workshop • Verslaglegging workshop 	<ul style="list-style-type: none"> • Vaststellen behoefte aan drinkwater en de fysieke mogelijkheden. • Het formuleren van de toepasbare mogelijkheden, locaties met alternatieven • Onderzoek naar koppelingen met het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid. • Bepaling opbrengstderiving 	<ul style="list-style-type: none"> • Verbetering oppervlaktewaterkwaliteit • Aanleg duurzame natuurvriendelijke oevers • Onderzoek naar koppelingen met het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid. • Bepaling opbrengstderiving
Planning	Start april 2012 oplevering november 2012		Vorbereiding 2012
Trekker	Gemeente, DLG	Vitens	Wetterskip Fryslân
Deelnemers	LTO, agrariërs, gemeente, welstand, dorp, provincie en recreatie	Vitens, LTO, Wetterskip, DLG, Gemeente, SBB en grondeigenaar.	Wetterskip Fryslân, LTO, gemeente
Financiering	Zie verdeelsleutel	Vitens	Wetterskip Fryslân

- De projecten in 2012 worden ondersteund door de Dienst Landelijk Gebied en gefinancierd volgens een verdeelsleutel. De eigen uren van de instanties worden niet in dit project verrekend. Op basis van een totaal pakket van 600 uren DLG, de kosten voor zaalhuur, drukwerk en overige kosten, zijn de begrote kosten €75.000. Kosten van de ondersteuning van het kavelruilbureau worden voorlopig niet door provincie betaald
- Dit betekent dat de volgende kostenverdeling wordt voorgesteld: gemeente €16.000, provincie €16.000, Vitens €16.000, Natura-2000 €16.000 en Wetterskip Fryslân €11.000. De landbouw en de recreatie dragen tijdens de uitvoering bij 'naar nut' (kavelruil).
- Voor het programma na 2012 voorzien we met name een regierol van de gemeente (1 dag in de week) een projectleidersrol voor DLG (2 dagen in de week) en faciliterende diensten van de andere instanties die niet meer dan een voor elk halve dag in de week vergen.

Herstel elzensingellandschap	Vorbereiding kavelruil	Instellen gebiedsfonds	Gebiedscommissie
Maken van een beheerplan voor herstel en uitbouw van de elzensingels in het binnenduinrandgebied	Realisatie doelen ontwikkelplan	Het gebiedsfonds wil projecten die passen in de Ontwikkelagenda cofinancieren.	Een eiland waarbij we onafhankelijk willen worden van zoet water van de vaste wal (zelfvoorzienende waterwinning)
<ul style="list-style-type: none"> • Updaten gegevens • Opstellen beheerplan • Terugkoppelen met bewoners door de gebiedscommissie • Vaststellen beheerplan en bijbehorende financiering • Herstelopgaven uitvoeren 	<ul style="list-style-type: none"> • Updaten gegevens kadaster • Houden van bijeenkomsten met agrariërs en recreatieondernemers • Individuele gesprekken • Maken ruilplaatjes 	<ul style="list-style-type: none"> • Voeren van gesprekken met baathebbenden • Maken van een financieringsopzet • Gesprekken groenfonds 	<ul style="list-style-type: none"> • Het maken van een samenwerkingsovereenkomst met rol en verantwoordelijkheden van de gebiedscommissie • Bepalen taken van de gebiedscommissie en projectgroep • Regelen van mandaat voor financiering
Afronding december 2012	Vorbereiding 2012	2012 voor reserveren	September 2012- december 2012
Landschapsbeheer Friesland	DLG	Gemeente met steun van DLG	DLG, gemeente
DLG/Gemeente/Landschapsbeheer Friesland en recreatie	LTO, recreatieondernemers en gemeente	Nader te bepalen	Vitens/LTO/wetterskip/DLG/Gemeente/SBB
Zie verdeelsleutel	Zie verdeelsleutel	Zie verdeelsleutel	Zie verdeelsleutel

Voorjaar in de polder, 2008

Bijlage:

- Overzicht van de wensen voor de toekomst
- Overzicht rapportages

Oude slenkpatronen in de polder. Vliegerfoto: Gerit Bart Volgers

Overzicht van de wensen voor de toekomst

Wat willen we?

- Toekomst melkveebedrijven, met koeien in de wei en melkproductie.
- Toekomstperspectief voor gezonde agrarische bedrijfsvoering.
- Zelfvoorzienende drinkwaterwinning.
- Versterking neveninkomsten landbouw
- Behoud karakteristieke dorpen.
- Meer ruimte voor kwaliteitsverbetering verblijfrecreatie.
- Open houden van polder en binnenduinrand.
- Versterken karakteristieke overgang tussen duinen, binnenduinrand en polder.
- Versterken landschappelijke diversiteit polder (slenken, kwelderwallen).
- Historische karakter van de dorpen versterken.
- Sanering / herstructurering campings.
- Behoud van capaciteit exploiteerbare bedden en tegengaan uitponding zonder exploitatie.
- Opgaven KRW en Watergebiedsplan (GGOR).

Hoe doen we het?

- Ca. 1.000 ha van de polder blijft bruikbaar t.b.v. grondgebonden landbouw.
- Grondruik en inpassing nieuwe bedrijfsgebouwen in samenhang met de dorpen (www.nijepleats.nl). Toekomst voor bedrijfsvergroting van enkele bedrijven.
- Uitwerking inpassing wateropgave.
- Groene en blauwe diensten in een zoekgebied van ca. 200 ha.
- Bevordering leefbaarheid bij inpassing agrarische bedrijven in dorpen.
- Uitbreiding van ca. 20 ha.
- Verblijfsrecreatie herstructureren en deels verplaatsen naar de duinen.
- Gradiënten tussen Kooibosjes - Baaiduinen en Nieuwe Dijk - Halfweg duurzaam open houden.
- Instellen Terschellinger streekfonds met vergoeding van x euro/jaar
- Instellen Terschellinger streekfonds met vergoeding van x euro/jaar
- Circa netto 10 ha.
- Financiële prikkel 'omgekeerde toeristenbelasting' inbouwen om 'uitverhuur' tegen te gaan.
- Integratie van (inter)nationale opgaven in ontwikkelplan middels groene en blauwe diensten in de polder.

Overzicht rapportages Gebieds Ontwikkeling Terschelling:

Rapportages GO Terschelling

- Startnota GO Terschelling, DLG, 7 februari 2008
- Landbouwstructuur onderzoek, DLG, augustus 2008
- Resultaten schetsschuit, DLG, 26 en 27 november 2008
- Rapportage landbouwstructuur en campings, Kadaster, herfst 2009
- Inventarisatie Cultuurlandschap Terschelling, Landschapsbeheer Friesland, oktober 2009
- Kaart, waardevolle natuur- en cultuurhistorische gebieden in de polder Terschelling, DLG, april 2011
- Resultaat workshop polder Terschelling, Vitens, Elzinga Otterdoom Procesmanagement,
- Wetterskip Fryslân en DLG.

Rapporten GO Terschelling en natura 2000:

- Kweldervorming langs de Terschellinger Waddendijk, Alterra-Wageningen UR, april 2011
- Duingebied Hoorn- Oosterend en de Groede, plan van aanpak Integrale Gebiedsontwikkeling, Noordtij/ Stichting FREE Nature, 16 december 2011.
- Landschapsvisie, Herstel- & beheerplan De Grië, Landschapsbeheer Friesland, maart 2012

Colofon:

Gemaakt door:	Dienst Landelijke Gebied
In opdracht van:	Gemeente Terschelling en Provinsje Fryslân
Met inbreng van:	Gemeente Terschelling bewoners agrariërs recreatie ondernemers Staatsbosbeheer Vitens Wetterskip Fryslân
Teksten:	Canisius Smit en Piet op 't Hof, met inbreng van Gert Jan Elzinga en Arjen Kok
Fotografie:	Arjen Kok tenzij anders vermeld
Cartografie:	Lineke de Jong - DLG (basiskaart) Jannes de Vries - DLG (schetsen) Arjen Kok (uitwerking)
Opmaak en productie:	Waddenbeeld
	Mei 2012

Coverfoto: Gert Jan Elzinga

Gemaakt door:

In opdracht van:

provinsje fryslân
provincie fryslân